

ШКОЛИ БЕЗ ДІТЕЙ ТА ПЕДАГОГІВ

Найвразливішою соціальною групою сільського населення, яка масово помирала від голоду, були діти. Вони помирили, тому що належали до категорії „непрацевдатних“. Першими відчули кістляву ходу голодомору діти інтернатних установ 180 районів УСРР, які зняли з централізованого продовольчого постачання.

Уже взимку 1932 р. діти с. Полонисте Бабанського району Вінницької області перестали ходити до школи. Студент одного з київських технікумів Г. І. Ткаченко писав у червні 1932 р. Сталіну про те, що молоде покоління „буде хворе, кволе й безсиле та й того залишиться живим 50%“. Україну охопила масова безпритульність дітей. Десятками тисяч вони блукали вулицями міст у пошуках їжі. Лише у травні 1933 р. в Харкові підібрали з вулиць 12 тис. безпритульних дітей. Італійський консул в Харкові С. Граденіго повідомляв 31 травня 1933 р. Королівську амбасаді Італії про жахіття на вулицях столиці України: „Одна дитина смоктала молоко з грудей мертвої матері з посірілим обличчя. Люди говорили: „Це пуп’янки соціалістичної весни“. Щойно минулого тижня було організовано бригаду для збирання безпритульних дітей. Справді, крім селян, які напливають у місто, тому що в селах не мають більше жодної надії вижити, є також і діти, яких сюди привозять і залишають тут батьки, а самі вертаються до села, щоб там померти. Ми бачили 10-річних дітей, які були за маму для 4– або 3-річних“. На початку червня 1933 р. Наркомат охорони здоров’я УСРР доповідав ЦК партії про те, що по селах 66 районів Київської області голодувало станом на березень 398 тис. осіб, з них 179 тис. діти, а в квітні 494 тис., з яких 262 тис., тобто більше половини, становили діти. Серед них 20 тис. з них медики визнали безнадійними. У 14 районах Дніпропетровської області продовольчої допомоги вимагали 250 тис. дітей. В Уманському районі, судячи з доповідних записок Київського облвідділу ГПУ, помирили головним чином діти, а серед померлих від голоду селян Мелітопольського району вони становили половину.

Смертність дітей в українському селі стала причиною неповноцінного навчального року, позаяк у вересні 1933 р. до школи не прийшли 52% школярів Остерського, 70% Варвїнському,

77% , Березанського, 74% Коропського, 54% Мало-Дівицького районів Чернігівської області. Значна частина з них померла, а решта лежала пухлими або поповнила лави безпритульних. Кількість учнів початкових, неповних середніх та професійних шкіл у 1931–1933 рр. зменшилася на 1 млн. 71 тис. осіб. До школи не прийшло від 93 до 98% вчителів у Варвінському, Березнянському, Мало-Дівицькому та Менському районах, які не мали централізованого постачання та матеріальної підтримки від колгоспів, хоча 29 жовтня 1932 р. Укрколгоспцентр зобов'язав забезпечувати сільських педагогів, але за умов, якщо район було колективізовано на 68%. Вони не були членами колгоспів, відтак не мали трудовнів. У березні 1933 р. чернігівська обласна газета „Більшовик“ повідомляла, що в області не вистачає 1428 вчителів. Нарком освіти В. Затонський інформував у липні 1933 р. П. Постишева про те, що до навчального року залишилося декілька місяців, але нікому працювати, тому просив терміново знайти 5,5 тис. вчителів. Він вимагав від обласних відділ освіти „розслідувати факти перекручень допущених в справі очистки лав учительства“, а з другого боку „надіслати до Наркомосу не пізніше 30-го вересня детальний звіт за проведену роботу в справі очищення лав учительства від класово-ворожого елементу“. У 1933 р. було повністю замінено учителів прикордонної смуги, звільнено та засуджено працівників обласних і районних відділів освіти, серед яких вишукували „колишніх петлюрівців“. Налякані репресіями та голодом педагоги залишали школу, але їх насильно повертали „на освітянську ниву“. На Київщині було виявлено 481 особу, яка мала педагогічну освіту, з них 283 відправили до школи, на Чернігівщині 171, на Дніпропетровщині 112, на Харківщині 61, на Вінниччині 80 учителів.

На початку навчального 1932 року в Україні мали навчатися 4,3 млн. школярів, але не всі ходили до школи. В архівах збереглися звіти відділів народної освіти про „явку“ учнів. На 1 вересня 1933 р. 28 шкіл Харківської області не почали навчання, тому що не було педагогів та дітей. У Чорнуському районі за парти не сіли 50%, у Зеньківському 61%, у Липецькому 69% учнів. Діти були голі і босі, фізично виснажені. На початку вересня 1933 р. 62% школярів першого та четвертого класів, 58% 5-х класів, 69% старшокласників Красноградського району

не потрапили до школи. У міських школах Ново-Празького району Дніпропетровської області явка учнів становила 97%, а в сільських 54%. За даними районних відділів освіти Харківської області, які були дещо завищеними, позаяк їх керівники боялися репресій за „зрив навчального року“, третина школярів області не з'явилася до школи, а в окремих районах половина. Вони не мали фізичних сил, одягу, взуття, а переважна більшість просто померла.

Весною 1933 р. райвідділи освіти подали звіти про „неохоплення дітей школами“, зазначивши національний склад та роки народження. Виявилось, що серед народжених у 1921–1926 рр., до школи не потрапили лише у Дніпропетровській області 34 тис. школярів українців, 4 тис. росіян та 187 євреїв. У с. Богданівка Павлоградського району школу покинули 213 учнів, а відвідували лише 35%. Були дні, коли приходило 2–3 учні. У Межівському районі близько 2 тис. школярів, які народилися 1926 р., тобто мали на 1933 р. 7 років, не потрапило до школи. На Донеччині весною 1933 р. поза школою опинилося понад 88 тис. учнів українців та 31 тис. росіян. На початку 1932/33 навчального року в області було 447 тис. учнів, а протягом року школу залишили 103 тис. дітей, тобто кожний четвертий. На Київщині початкову школу не відвідувала половина дітей, а в школах „другого концентру“ (5–7 класи) Дніпропетровської та Одеської областей спостерігалось „особливо велике недоохоплення дітей“. До 1932 р. в Україні не було середніх шкіл, тому у навчальному 1932/33 р. набрали близько 10 тис. старшокласників. До семирічки записали 4,7 млн. учнів, з них до початкової школи 3,7 млн. та 1 млн. школярів до 5–7-х класів, Враховуючи дані райвідділів про те, що школи відвідувало 50%, особливо на селі, матимемо загальну цифру „відсіювання“ учнів на час пекельного голодомору в Україні – 2,5 млн. осіб.

ТЕРИТОРІЯ ГОЛОДОМОРУ-ГЕНОЦИДУ

Термін „голодомор“, котрий став надбанням сучасної історіографії та політичної практики, означає масову смертність від штучного голоду в українському селі 1932–1933 рр., спричинене-